

29 maart 2023

Is het verrijzenisverhaal een mythe? Een antropologie van de passie van Jezus.

Prof. dr. Johan Leman o.p.

Moeten we in de verrijzenis van Jezus geloven? Volgens Johan Leman is de wetenschappelijke basis daarvoor weliswaar dun, maar de rede kan een brug vormen naar het geloof. Hij sprak daarover in het kader van Studium Generale.

Johan Leman o.p., emeritus-hoogleraar culturele antropologie (KU Leuven) hield in maart een lezing over het verrijzenisgeloof. Hij deed dat vanuit het perspectief van de wetenschap (antropologie, bijbelexegese) en de rede (filosofie). De rede fungeert daarbij als brug tussen wetenschap en geloof. Dat ligt volledig in de traditie van kerkvader Augustinus en dominicaanse filosofen als Albertus Magnus en Thomas van Aquino.

In de encycliek *Fides et Ratio* (1998) bestrijdt paus Johannes Paulus II zowel het rationalisme als het fideïsme. Ook het fideïsme is voor hem een dwaling omdat het leert dat de rede niet bij machte is iets zinnigs te zeggen over het geloof, volledig in de lijn van Thomas van Aquino. Maar in de moderniteit, waarin de rede en het geloof tegen elkaar worden uitgespeeld, ging deze zienswijze verloren.

In zijn Regensburgerlezing Glaube, Vernunft und Universität (2006) benadrukt paus Benedictus XVI (Joseph Ratzinger) dat geloof en rede met elkaar in overeenstemming moeten zijn. Het christendom heeft logos altijd als het belangrijkste kenmerk van het geloof gezien, in tegenstelling tot de islam. Hij bekritiseerde sommige neo-thomistische en neo-orthodoxe theologen wegens hun eenzijdige nadruk op de onbereikbare transcendentie van God.

In de dialoog van Ratzinger (toen nog kardinaal) met de niet-gelovige Duitse filosoof Jürgen Habermas in 2004 is veel gelijkgezindheid merkbaar. In de rederelgie en de ethiek van Kant hebben ze zich kunnen vinden. Hun gezamenlijke wortels in de Verlichting komen daarbij naar boven. Dat de Verlichting het christendom vervangen zou hebben en niet meer nodig heeft, wordt door beiden verworpen.

Hun dialoog toonde aan hoe rede en geloof elkaar aanvullen en waarom de seculiere samenleving en de religie elkaar nodig hebben. Dat is mooi verwoord in hun boek, dat werd uitgegeven toen Ratzinger reeds als Benedictus XVI door het leven ging (1).

In zijn beschouwingen over de Verrijzenis toont Johan Lemman zich schatplichtig aan Ratzinger, zij het op eigenzinnige wijze. Ratzinger stelt dat de religie zich door de rede moet laten uitdagen en waarschuwt dat een religie die het contact met de rede verliest, gevaarlijk is en onmenselijk wordt.

Als gelovigen niets meer over de kern van hun geloof kunnen zeggen dan dat het om mysteries en dogma's gaat, gaan ze volgens hem de rede en de dialoog met de seculiere maatschappij uit de weg en dreigen ze te radicaliseren.

Verrijzenisgeloof

Johan Lemman vertrekt niet vanuit de openbaring over Jezus Christus als de Zoon van God en waarlijk verrezen Heer, maar vanuit de historische evolutie van het verrijzenisgeloof in de Bijbel en de historische Jezus. Het verrijzenisgeloof is in de Bijbel pas vrij laat opgedoken, niet lang voor Jezus werd geboren. Over het leven en de dood van Jezus bestaan er maar weinig bronnen buiten de Bijbel.

Bovendien spreken de evangelisten elkaar tegen als ze het hebben over de verrijzenis van Jezus. Over zijn graflegging door Jozef van Arimathea zijn ze echter eensluidend. Feit is dat de leerlingen, na enig twijfelen, echt gingen geloven in de verrijzenis van Jezus. Amper 25 jaar na diens dood schrijft Paulus: Als Christus niet is opgewekt, is onze verkondiging zonder inhoud en uw geloof zinloos (1 Kor 14,14).

Dieric Bouts (ca 1484), Mauritshuis Den Haag

Ongelovige bijbelwetenschappers zien de verrijzenis dan ook als de stichtingsmythe van het christendom. Johan Lemman spreekt dat tegen. Hij beschrijft uitvoerig verschillende mogelijke exact-wetenschappelijke verklaringen voor het verrijzenisgeloof van de leerlingen en de eerste christenen, maar geen enkele is volgens hem overtuigend.

Het eerste deel van zijn lezing baseerde Lemman op zijn boek uit 2014 (2). In het tweede deel ging Lemman op zoek naar de redelijkheid van zijn verrijzenisgeloof, aan de hand van de Duitse (gelovige) filosoof van de Verlichting, Immanuel Kant (1724-1804) en de Amerikaans-Franse (katholieke) filosofische antropoloog René Girard.

Hij komt tot de conclusie dat we God redelijkerwijze kunnen veronderstellen, maar niet hoeven te bewijzen. God heeft Jezus herkend en bij Hem opgenomen. Daar wordt Jezus onze advocaat bij onze dood en verrijzenis. Door de immanente-transcendente aanwezigheid van Jezus in ons leven zullen ook wij herkend worden door God.

Redelijk vertrouwen

Het verrijzenisgeloof is volgens Lemman een basisvertrouwen in een gebeurtenis die historisch gesitueerd kan worden en die een radicale omkering van de waarden teweegbracht in de wereld. Dat basisvertrouwen is volkomen redelijk. De canon van het geloof kan op basis van de Heilige Schrift en de christelijke traditie op deze redelijkheid gebouwd worden, zoals bijvoorbeeld Gerhard Lohfink dat voortreffelijk doet (3).

Leman stelt en beantwoordt de vraag naar de redelijkheid van het geloof door de filosofie van de Verlichting en het existentialisme, zoals Thomas van Aquino dat deed aan de hand van de Griekse filosofie.

De brug bouwen tussen wetenschap en geloof blijft een onvoltooid project, net als de Verlichting zelf. Een anti-verlichtingsdenken breidt zich echter uit in de maatschappij en in de kerk als reactie op het dominante wetenschappelijke wereldbeeld. Het is dan ook reactionair. In dat denken kan het geloof niet bevraagd worden door de rede en hoeft er geen brug gebouwd te worden tussen wetenschap en geloof. Dit denken heeft Benedictus XVI altijd afgewezen. Johan Leman treedt hem hierin bij.

Naar aanleiding van zijn bezoek aan het Studium Generale werkt Johan Leman nu aan het herschrijven van zijn boek (eerste deel van zijn lezing) aangevuld met het tweede deel van zijn lezing. We kijken ernaar uit.

Gilbert Lenssen

Bekijk de volledige lezing van Johan Leman op de volgende link:

<https://youtu.be/P6Cl0Ziwfo>